DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2026.2.03
CZU: 821.135.1.09-95(478)(092)
Orcid ID: 0009-0001-6729-9663

SPAȚII, EXILURI ȘI CARTOGRAFII AFECTIVE. *ARCA LUI GOMA* DIN PERSPECTIVĂ GEOCRITICĂ

Emanuela ILIE

Critic și istoric literar, doctor, conferențiar universitar la Catedra de Literatură română „G. Ibrăileanu", Facultatea de Litere a Univ. „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Preocupări de natură inter- și pluridisciplinară, care se reflectă în nouă cărți de autor, sute de articole și numeroase volume științifice coordonate sau co-editate.

Spații, exiluri și cartografii afective. *Arca lui Goma* din perspectivă geocritică

Rezumat. Pornind de la premisele geocriticii contemporane și de la contribuțiile teoretice ale lui Bertrand Westphal, Edward Soja, Yi-Fu Tuan și Robert T. Tally Jr., studiul propune o lectură a volumului *Arca lui Goma* de Aliona Grati din perspectiva raporturilor dintre spațiu, memorie și identitate. Ipoteza centrală este aceea că volumul depășește statutul unei simple biografii intelectuale și poate fi interpretat ca o veritabilă cartografie afectivă a destinului lui Paul Goma. Analiza urmărește modul în care principalele spații ale existenței scriitorului – Basarabia natală, teritoriile refugiului, universul concentraționar, Parisul exilului și biblioteca închipuită în ultimul interval de existență terestră – participă la configurarea unei geografii existențiale complexe. O atenție specială este acordată relației dintre topofilie și experiența dezrădăcinării, mecanismelor de transformare a locului în memorie și funcției simbolice a exilului ca formă de deterritorializare. Totodată, studiul examinează semnificația metaforei arcei ca dispozitiv de conservare identitară și memorială, darând că Aliona Grati reconstruiește nu doar biografia unui scriitor, ci și harta afectivă a unei conștiințe modelate de pierdere, excludere și permanentă reconfigurare spațială. În finalul lui, *Arca lui Goma* apare ca un atlas existențial în care geografia și memoria se suprapun până la indistincție, transformând experiența exilului într-o formă privilegiată de supraviețuire culturală și identitară.

Cuvinte-cheie: *Arca lui Goma*, Aliona Grati, geocritică, cartografii afective, memorie, exil, topofrenie, atlas existențial.

Spaces, Exiles, and Affective Cartographies: A Geocritical Reading of *Goma's Ark*

Abstract. Starting from the premises of contemporary geocriticism and drawing on the theoretical contributions of Bertrand Westphal, Edward Soja, Yi-Fu Tuan, and Robert T. Tally Jr., my study proposes a reading of Aliona Grati's *Goma's Ark* through the lens of the relationships between space, memory, and identity. Its central hypothesis is that the volume transcends the status of a mere intellectual biography and may be interpreted as a genuine affective cartography of Paul Goma's destiny. The analysis explores the ways in which the major spaces of the writer's existence – his native Bessarabia, the territories of refuge, the universe of political imprisonment, the Paris of exile, and the library imagined during the final stage of his earthly life – contribute to the configuration of a complex existential geography. Special attention is paid to the relationship between topophilia and the experience of uprootedness, to the mechanisms through which place is transformed into memory, and to the symbolic function of exile as a form of deterritorialization. At the same time, the study examines the significance of the ark metaphor as a device of mnemonic and identitarian preservation, demonstrating that Aliona Grati reconstructs not only the biography of a writer, but also the affective map of a consciousness shaped by loss, exclusion, and continuous spatial reconfiguration. Ultimately, *Goma's Ark* emerges as an existential atlas in which geography and memory overlap to the point of indistinction, transforming the experience of exile into a privileged form of cultural and identitarian survival.

Keywords: *Goma's Ark*, Aliona Grati, geocriticism, affective cartographies, memory, exile, topophrenia, existential atlas.

I. Geocritica și literatura exilului: premise teoretice pentru lectura unei biografii literare spațializate. Dezvoltată în ultimele decenii prin contribuțiile lui Bertrand Westphal, Edward Soja, Robert T. Tally Jr. și ale altor cercetători preocupați de așa-numita „cotitură spațială", geocritica propune deplasarea atenției de la simpla cronologie a evenimentelor către modalitățile prin care spațiile sunt reprezentate, imaginate, interiorizate și transformate în experiență. După cum arată Alina Bako în excelenta introducere la recentele *Cartografii ficționale. Perspective asupra prozei românești,* spre deosebire de secolul al XIX-lea, dominat de percepția timpului, „a doua jumătate a secolului al XX-lea și prezentul se construiesc, din punct de vedere ideologic, din perspectiva relației omului cu spațiul, a mobilităților, a unei dinamici a călătoriei, precum și a exilului determinat de factori multipli." [1, p. 8] În loc să privilegieze timpul, istoria și devenirea ca principii explicative dominante ale textului literar, geocritica propune așadar o deplasare a accentului către spațiu, teritoriu, locuire și reprezentările acestora. Literatura nu mai apare doar ca o succesiune de evenimente desfășurate în timp, ci și ca o practică de configurare a lumii, ca o producție de spații imaginare, simbolice și afective. În formularea lui Bertrand Westphal, spațiul literar nu trebuie înțeles ca simplu decor al acțiunii, ci ca o realitate polifonică, mobilă și relațională, aflată într-un permanent dialog cu geografiile istorice, sociale și mentale ale existenței. Spațiile literaturii sunt, simultan, spații ale memoriei, ale reprezentării și ale experienței. Ele conservă urmele trecutului, absorb tensiunile prezentului și proiectează forme posibile ale viitorului. [2]

Această perspectivă se dovedește deosebit de productivă în cazul literaturii exilului. Pentru scriitorul exilat, configurația spațială – cu tot ceea ce însumează, reflectă, încapsulează și înseamnă, inclusiv metonimic, aceasta – încetează să mai fie un dat stabil și devine o problemă ontologică. Existența însăși se re-organizează în jurul unor experiențe succesive de fugă și refuz al *rămânerii* forțate într-un *acasă* perceput drept distopic, de ruptură (cum altfel decât dureroasă?!) de acesta din urmă, de abandonare a matricei originare și implicită dezrădăcinare, de aventurare prin noi teritorii, de reteritorializare și relocuire simbolică a spațiului în care, finalmente, exilatul se stabilește cu (sau fără) conștiința descoperii unui nou *acasă*. [3] Oricum, pentru el casa natală, patria de obârșie, limba maternă, orașul ori satul natal, ca orice formă de geografie – fie ea a primei copilării, a intrării în adolescență sau maturitate ș.a.m.d. – nu mai funcționează ca realități imuabile, ci ca nuclee de memorie aflate într-o continuă renegociere identitară. Și care pot deveni, la nevoie, catalizatorii de elecție ai mecanismului scriptural, conform unui principiu concentrat de Vladimir Nabokov în formula lapidară ce marchează, peritextual, obsesia unui întreg destin: *Vorbește, memorie!*

Prin întreaga sa biografie, dar și prin arcanele unei creații vaste, raportate exemplar la spațiile traversate de autorul ei, Paul Goma reprezintă, desigur, unul dintre cele mai complexe (dar și mai ofertante geocritic!) cazuri ale literaturii române postbelice. Existența sa biologică, dar și reflectarea acesteia în multiple dimensiuni textuale, poate fi citită ca o succesiune de fracturi teritoriale: Basarabia pierdută, refugiul, experiența represiunii comuniste, detenția, expulzarea și exilul parizian. Fiecare dintre aceste praguri biografice produce o nouă configurație a raportului dintre individ și spațiu, dintre memorie și geografie, dintre identitate și locuire, iar de această re-organizare constant negociată dau seama, în primul rând, diferitele opere care poartă semnătura scriitorului (de la *Ostinato* la *Bătrânul și fata*, trecând prin *Gherla – monolog dialogat*, *Lățești*, *Patimile după Pitești*, *Din Calidor. O copilărie basarabeană* și toate celelalte).

Exercițiul geocritic ce urmează nu are însă la bază una dintre operele semnate de cel care a fost într-adevăr, cum bine a demonstrat Flori Bălănescu într-o cercetare imbatabil documentată [4], *o conștiință istorică* și una *literară* întru totul excepțională. El folosește ca pretext analitic cea mai nouă dintre cărțile dedicate lui Paul Goma, impunătoarea *Arca lui Goma* de Aliona Grati, care în bogata bibliografie dedicată scriitorului jalonează o schimbare de formulă

(meta)critică. Aceasta împrumută tehnici specifice bio- și docu-ficțiunii, psihobiografiei, studiilor culturale sau arhivisticii literare, așa încât se poate citi în varii moduri, deși în *Cuvântul-înainte (Cum am ales să spun povestea vieții lui Paul Goma)* autoarea vorbește, cu o modestie excesivă, despre o biografie literară complexă, care „pătrunde dincolo de evenimentele exterioare, încercând să surprindă tensiunile lăuntrice, neliniștile, frământările, momentele de grație și crizele creatoare care i-au marcat traseul vieții și al operei", proiectând de asemenea pe fundal „evenimentele epocii – războaie, regimuri politice, mișcări culturale, exiluri, cenzură etc.", într-o consistentă, anevoioasă și provocatoare „muncă de reconstituire narativă, o sinteză subtilă între document și interpretare, între realitatea obiectivă și adevărul interior al unei existențe" [5, p. 9].

În ordinea strictă a aparenței, o asemenea „formă de hermeneutică vie, în care destinul creatorului este citit prin lentila operei, iar opera prin lumina destinului" [5, p. 9] propune reconstrucția cronologică a unui destin, operând cu varii instrumente pentru a reliefa complexitatea unei interiorități, pentru a pătrunde în profunzimile unei gândiri, dar și pentru a lumina, astfel, însemnătatea unei macro-construcții textuale. Aliajul strategic amintește de teoria lui Philippe Forest, care vede ego-literatura, autoficțiunea și Romanul Eului ca trei staze într-un proces de depersonalizare datorită căruia realul se face auzit cu forță din ce în ce mai mare în sânul ficțiunii. Demersului finalizat, după un îndelung proces de documentare, de cercetătoarea din Basarabia, i se potrivește, din punctul meu de vedere, definiția, în fond cuprinzătoare, pe care teoreticianul francez o dă Eului ca material fundamental pentru ficțiune: „În modalitățile cele mai puțin reflexive ale ego-literaturii, Eul se prezintă ca o realitate (biografică, psihologică, sociologică etc.) a cărei obiectivitate anterioară oricărei puneri în formă prin scriitură o exprimă mărturiile, documentele, poveștile de viață." [6, p. 104]. Pentru că, deși este recomandat cum am arătat anterior, tomul de aproape 700 de pagini face exact acest tip de Eu să își facă auzit palpitul, raportându-i însă mereu arcanele devenirii la sinuozitățile deplasărilor exterioare.

Destinul lui Paul Goma este urmărit prin intermediul spațiilor pe care omul și scriitorul le traversează, iar succesiunea capitolelor configurează nu doar etapele unei vieți, ci și topografia unei identități aflate într-o perpetuă căutare de sine. Chiar simpla organizare a materiei narative – în jurul unor nuclee identitare fixate, fără excepție, în perimetre spațiale bine definite – sugerează că autoarea operează, conștient sau nu, cu o logică profund spațială a biografiei. Citită prin urmare atent, *Arca lui Goma* relevă o adevărată rețea de locuri, trasee, praguri și teritorii care însoțesc fiecare etapă a devenirii scriitorului. Mana copilăriei și, în genere, Basarabia *rainică* pierdută, Sibiul refugiului, Bucureștiul formării, Malmaison, Jilava și Gherla detenției, Parisul exilului și reașezărilor identitare ale ultimilor ani alcătuiesc nu doar repere cronologice ale unei vieți, ci și punctele nodale ale unei geografii existențiale. Din această perspectivă, ceea ce urmărește Aliona Grati nu este atât destinul unui scriitor, cât traseul unei conștiințe prin spații succesive de apartenență, excludere, recuperare și relocuire simbolică.

Pornind de la aceste premise, studiul de față își propune să urmărească modul în care *Arca lui Goma* transformă biografia într-o cartografie afectivă și destinul individual într-un atlas existențial. Ipoteza care îl structurează este aceea că volumul Alionei Grati face mai mult decât să reconstituie viața unui scriitor al exilului: cartografiază, în sensul profund al termenului, relațiile complexe dintre memorie, identitate și spațiu. Basarabia originară, heterotopiile detenției, Parisul exilului și biblioteca finală alcătuiesc, împreună, geografia unei conștiințe pentru care adevărata patrie nu mai este ori nu mai ține de un teritoriu concret, ci (de) memoria însăși.

II. *Arca* – o posibilă figură a deteritorializării. Biografia (recuperată) ca dispozitiv cartografic. Departe de-a reprezenta un simplu artificiu de expresivitate menit a atrage atenția prin plasarea peritextuală, metafora arcei constituie

nucleul simbolic al întregii cărți. În economia discursului Alionei Grati, arca nu desemnează exclusiv opera trecută prin lentila biografiei literare, fie ea și una mixată, cum afirmam anterior, cu bio-ficțiunea, docu-ficțiunea sau psihobiografia. Ea funcționează ca o figură complexă a supraviețuirii prin spații dintre cele mai diverse și epoci dintre cele mai convulsionate.

În imaginarul cultural european, arca este, înainte de toate, un vehicul al traversării. În narațiunile fondatoare care o valorifică extensiv, ea apare în momente de catastrofă naturală și/sau dezastru comunitar, ajutând omul să conserve ceea ce riscă să fie distrus. Arca nu anulează ideea de calamitate, ci o traversează pentru a-i supraviețui; nu restaurează lumea veche, deplasându-i rămășițele sau conservându-i tarele, ci îi transportă fragmentele esențiale către o altă configurație posibilă. Acestea sunt, de fapt, cele mai importante semnificații atribuite atât Arcei lui Noe, „plutind pe apele potopului și purtând într-însa toate elementele necesare restaurării ciclice", cât și unui simbol gemelar, chivotul, pe care specialiștii în decodarea simbolurilor aleg, frecvent, să le analizeze într-o singură intrare: „Arca și chivotul sunt, în tradiția creștină, simboluri dintre cele mai bogate: arca este simbolul lăcașului apărat de Dumnezeu și care salvează toate speciile; chivotul simbolizează prezența lui Dumnezeu în mijlocul poporului ales: el este și un soi de sanctuar mobil, chezășie a legământului dintre Dumnezeu și poporul lui; în sfârșit, prin ele este simbolizată Biserica. Apare astfel un triplu înțeles simbolic: noul legământ, care este universal și veșnic; noua prezență, care este reală; noua arcă a mântuirii, de astă dată nu din calea potopului, ci din calea păcatului; aceasta este Biserica, arca cea nouă, deschisă tuturor întru mântuirea lumii." [7, p. 135-136].

Reconstituită minuțios într-un demers articulat în timp și prin imbricarea fertilă – „În biografia pe care am ales să o spun se întrepătrund mai multe voci adunate în conștiința și memoria mea de-a lungul anilor și lecturilor. Iar când spun voce, mă gândesc la sensul de conștiință-voce-vie despre care vorbea Bahtin, a unei persoane concrete, ancorate într-un timp istoric determinat, care a formulat un cuvânt despre lume, a exprimat un punct de vedere, o viziune, o poziție axiologică distinctă:", arată Aliona Grati în uvertura confesivă a cărții [5, p. 12], întreaga existență a lui Paul Goma pare să reproducă modelul arcei. Fiecare dintre actanții cărții – copilul refugiat din Basarabia (v. *Partea I. Să te ridici și să fii expulzat din Basarabia rainică (1935–1944)*, adolescentul marginalizat și tânărul scriitor chinuit de diverse spectre (v. *Partea a II-a. Când te pui de-a curmezișul, devii un „caz" (1950–1961)* și *Partea a III-a. Chinurile debutului (1962–1967)*, deținutul politic supus, sistematic, unui proces de de-formare (v. *Partea a IV-a. Un Soljenițân român (1968–1976)*, scriitorul interzis, dar militant, captiv într-o libertate atent supravegheată (v. *Partea a V-a. Momentul Goma 77. Mișcarea pentru drepturile omului (ianuarie-noiembrie 1977)*, respectiv exilatul de la Paris (v. *Partea a VI-a. În exilul militant (1977–1989)* și *Partea a VII-a. Vindecare de exil (1983–1985)* – transportă succesiv, dintr-un spațiu în altul, un patrimoniu identitar amenințat de dispariție. Nu întâmplător, cele mai importante cărți care îi poartă semnătura sunt construite în jurul recuperării unor lumi pierdute: raiul infantil și satul basarabean, exilul, rupturile produse de dezrădăcinare și comunitatea refugiaților, teribilul proces de deformare și strategiile de supraviețuire în infernul concentraționar, memoria victimelor comunismului.

Revenind la demersul geocritic de față, arca poate fi interpretată ca un dispozitiv narativ prin intermediul căruia se problematizează furtunile de maximă tensiune interioară puse în mișcare (*sic*!) de desțărare și deteritorializare. După cercetători precum Gilles Deleuze și Félix Guattari, deteritorializarea desemnează procesul prin care un individ sau o comunitate este smuls(ă) din spațiul originar și obligat(ă) să își reconfigureze raporturile cu lumea. În cazul lui Paul Goma, acest proces nu apare ca un episod singular, ci ca o condiție permanentă a unei existențe obligate să scurtcircuiteze etape și să apeleze, mereu, la o recunoscută *artă a fugii*. Spațiile în care trăiește sau pe care este silit temporar să le traverseze nu îi pot oferi de-

cât temporar sprijin, când nu îi anulează din start orice posibilitate de cristalizare identitară așezată sub semnul armoniei. Basarabia natală este pierdută, deși în timp contururile hărții ei mentale capătă irizări aproape epifanice, unele dintre ele fiind suprapuse, terapeutic, peste luminoasa figură a Mamei: „Ca o înainte-mergătoare tenace, ca în matriarhat, a condus singură corabia fragilă a destinului lor familial. Robustă și încrezătoare, cu o inteligență vie și o inventivitate mereu trează, și-a păstrat demnitatea chiar și atunci când împrejurările deveneau de nesuportat. A căutat un adăpost în care să reclădească universul lor pierdut cu vigilența pedagogului și instinctul protector de mamă. Și chiar dacă nu l-a găsit nicăieri, a știut să construiască pentru fiul ei iluzia unei lumi sigure, luminoase și jucăușe. Este uimitor cum succesiunea de mutări precipitate printr-o geografie neprimitoare, marcată brutal de sovietici, a fost resimțită de micul Paul ca o aventură itinerantă. (...). Mama întruchipa, pentru el, primul și cel mai înalt maestru al supraviețuirii cu artă." [5, p. 62]. Deși pentru o perioadă pare a-i oferi protecție și, prin mijlocirea unor spații asociate salvării prin cultură, *refugiul după refugă* [5, p. 95], România devine ostilă, transformându-se într-o „închisoare nesfârșită, pentru români și pentru familia sa, (...) într-un loc unde libertatea nu era decât o formă de resemnare, un consimțământ la supunere" (Grati 397-398), adică într-un topos asociat captivității perpetue, în care se suspendă orice formă de locuire autentică. Prin opoziție, Franța și în special Parisul îi oferă nu doar adăpost, ci și cadrul optim pentru militantismul înfocat, deopotrivă cu iluzia unui nou acasă: „Paul Goma nu s-a simțit un străin în țara-gazdă. Din contra, se considera un privilegiat, asemenea unui supraviețuitor scăpat din ghearele morții și primit cu brațele deschise. Era, în sfârșit, liber. Și, în felul lui cel mai profund, fericit." [5, p. 420]. Dar, din moment ce nu îl dezvață complet de mai vechea *artă a fugii* ci, din contră, îl obligă să se supună unui calendar „sufocant (...) Așa se scurgeau zilele lui: dintr-un loc în altul, dintr-o sală în alta, mereu pe fugă, mereu implicat." [5, p. 420-421], nu susține neapărat ideea de întoarcere ca recuperare a sinelui celui mai profund, de restaurare ființială în sensul primar al sintagmei.

În consecință, așa cum este configurată și în opul restaurator al Alionei Grati, identitatea – în multe sensuri, *vagantă* a – lui Paul Goma nu mai poate fi întemeiată pe un teritoriu concret. Ea trebuie să se refugieze într-o altă geografie: cea a memoriei. Tocmai aici intervine funcția compensatorie a arcei, instrument narativ cu implicită portanță metatextuală ce devine spațiul simbolic în interiorul căruia se conservă și se rescrie continuitatea sinelui. Dacă patria geografică poate fi confiscată, patria memoriei rămâne recuperabilă prin scris. Literatura apare astfel ca o formă de locuire substitutivă, iar opera lui Goma, la fel ca aceea a altor scriitori sau scriitoare din exilul românesc (de la George Banu și Aurora Cornu la Gabriela Melinescu, Sanda Nițescu, Sanda Stolojan și Aglaja Veteranyi), poate fi interpretată ca o tentativă constant reiterată de a construi o casă textuală echivalentă cu un succedaneu al ideii de Acasă, menit să repare o identitate rămasă fără casă istorică. [8]

Sub acest aspect, meritul major al Alionei Grati constă în faptul că transformă biografia într-un act de cartografiere. Cartea nu relatează doar evenimentele unei vieți; ea urmărește traiectoria unei conștiințe prin spații succesive de apartenență și excludere. În locul unei simple narațiuni biografice, cititorul primește o hartă a devenirii, dar și o posibilă cheie de acces către o altfel de arcă – arca *tainică*, cea care „este închipuită de inima omului". [7, p. 137]

III. Între extremele reprezentării spațiale. Două geografii ale imposibilei reîntoarceri. Cei mai mulți dintre autorii lucrărilor de critică și istorie literară dedicate lui Paul Goma au observat dimensiunea memorialistică a operei sale ori au insistat asupra rolului fundamental pe care îl joacă experiența traumatică a refugiului în configurarea identității sale literare și civice. Unii comentatori au observat, de asemenea, că numeroase texte semnate de scriitor se construiesc în jurul recuperării unui trecut confiscat de istorie și al reconstituirii unei lumi dispărute.

Mult mai rar a fost însă analizat faptul că memoria însăşi se organizează, în cazul lui Goma, prin intermediul spaţiului. Că, altfel spus, înainte de a fi memorie a unor evenimente, ea este memorie a unor locuri. Din această perspectivă, *Arca lui Goma* oferă un punct de observaţie privilegiat, de ale cărui mize curajoase dă seama şi delimitarea atentă a cărţii. Pe lângă cele opt părţi menţionate anterior şi alte trei secvenţe extinse – *Partea a VIII-a. Eu numai pe femei le scriu (1986–2005)*, *Partea a IX-a. Ca un drum printre spini, jurnalul (1978–2014)* şi *Partea a X-a. Un curcubeu pentru Paul Goma (2010–2020)* – ea conţine mai multe secvenţe de escortă. Câteva dintre ele asigură uvertura cu alonjă confesivă a ansamblului: *Cuvânt-înainte. Cum am ales să spun povestea vieţii lui Paul Goma. Expoziţie. O vizită la Belleville şi Preludiu. Mama nu s-a mulţumit să-i dea numai viaţă, ci a ţinut să-i transmită memorie*). La polul textual opus, *Corul final* oferă nu atât un closure precis, cât o justificare ataşantă pentru un demers existenţial şi artistic organizat de un vector axiologic major: „Acesta este sfârşitul poveştii. Viaţa lui Paul Goma s-a încheiat cum a fost trăită: cu o demnitate neclintită, în marginea unei lumi pe care a iubit-o şi care, de cele mai multe ori, l-a ţinut la distanţă. Eroul pe care l-am însoţit în aceste pagini este, fără îndoială, unul tragic – un Ulise rătăcitor, ţinut departe de Ithaca nu din voia zeilor, ci din pricina unei amnezii naţionale îndelungate, complice şi ruşinoase." etc. [5, p. 657]. Atât titlurile, cât şi subtitlurile sau intertitlurile sugerează că biografia scriitorului poate fi citită şi ca istoria unor raporturi succesive cu spaţiul: Mana, Orheiul, Basarabia, Sibiu, Bucureşti, Gherla, Paris, Belleville, Chişinău. Succesiunea lor nu are doar o funcţie cronologică, deoarece contribuie într-o manieră concretă la configurarea a ceea ce am putea numi o *geografie afectivă* a unui destin.

La extrema luminoasă a reprezentării spaţiale marca Paul Goma, în *Arca...* Alionei Grati este aşezată, firesc, Basarabia natală, al cărei Centru absolut este reprezentat de Mana: „Pentru el satul copilăriei a rămas neatins de vreme – Paradisul său terestru. Nu unul pierdut, ci o realitate vie, pulsând încă în adâncul fiinţei. Ştia cum miroase Raiul: ca dealurile Manei când înfloresc viile, când frunza codrilor e mai verde decât verdele din Pomul Vieţii." [5, p. 45]. În termenii lui Yi-Fu Tuan, explicat succint de Alina Bako [1, p. 11], ne aflăm în faţa unei forme evidente de topofilie, pentru că ea permite o legătură afectivă între oameni şi loc sau mediu. Care nu se reduce la un simplu ataşament sentimental faţă de locul natal, din moment ce implică relaţii complexe prin care spaţiul originar devine depozitarul privilegiat al identităţii. Mai mult decât atât, în cazul scriitorilor exilaţi şi în cazul lui Paul Goma în mod special, satul matcă şi, prin extensie, spaţiul basarabean părăsit foarte repede nu funcţionează niciodată ca simplu fundal ori decor evenimenţial. El reprezintă un nucleu afectiv şi simbolic în jurul căruia continuă să graviteze întreaga existenţă ulterioară a adultului devenit scriitor exilat. Faptul devine cu atât mai evident cu cât refugiul din 1944, deşi trăit la o vârstă fragedă, produce o ruptură definitivă între fiinţa în formare şi locul ei originar.

În mod paradoxal însă, tocmai pierderea spaţiului îi amplifică prezenţa, transformând teritoriul de obârşie într-o geografie interioară, folosindu-l frecvent ca sursă primară pentru o adevărată cartografie afectivă. Satul copilăriei, casa familială, drumurile, vecinii şi figurile lumii rurale (precum, bunăoară, pitorescul *Moş Iacob – poetul care făcea lumea să pară mereu nouă*) vor fi reinvestite afectiv şi transformate într-un topos al identităţii. În ciuda faptului că intervalul de existenţă strict biologică pe care l-a petrecut în interiorul lui a fost unul extrem de scurt, maturul de mai târziu îşi va măsura multe dintre experienţele ulterioare în raport cu acesta, poate şi pentru că, „în ciuda împrejurărilor dramatice, în cei peste trei ani de conştiinţă de sine petrecuţi în Mana, a trăit fericirea simplă a copilului aflat în deplină armonie cu lumea din jur. A privit cu ochii mari, a inspirat adânc, a absorbit şi a adunat cât să-i ajungă pentru o viaţă întreagă de povestitor." [5, p. 45].

La extrema cealaltă, pe eşichierul reprezentării spaţiale din existenţa biologică şi cea artistică a lui Paul Goma este plasată, desigur, seria

de locuri întunecate care circumscriu universul carceral. Dacă, așa cum am arătat *supra*, Basarabia reprezintă în imaginarul lui chiar matricea afectivă a identității și locul mitic al apartenenței, iar Mana copilăriei reprezenta Raiul, atunci Malmaison, Jilava, Gherla, Lăteşti și Piteşti reprezintă, de bună seamă, Infernul în varianta lui terestră – adică, în formula memorabilă a lui Nicolae Steinhardt, *iadul decolorat*. Între aceste două extreme se desfășoară, de fapt, întregul traseu biografic și literar al scriitorului: de la locul care îl întemeiază la spațiile care îl dez-afiliază; de la geografia luminoasă a familiarității și a integrării prin dragoste la geografia neagră a înstrăinării și a excluderii prin violența extremă și ura ce fac legea în acest spațiu sălbatic care este, de fapt, „un mormânt viu" [9, p. 139 ș.u.].

Într-o lectură geocritică, detenția apare nu doar ca o experiență atroce a ființei incapabile să se apere, ci și ca formă distinctă de producere a spațiului. Cercurile ei generează moduri specifice de raportare la lume, modelează percepția celui aflat în captivitate, îi reorganizează memoria și transformă radical experiența locuirii. Din acest motiv, conceptele formulate de Michel Foucault în celebra sa reflecție asupra heterotopiilor se dovedesc deosebit de fertile pentru înțelegerea universului traversat de Goma și re-creat în cărțile lui. Reamintesc, succint, că heterotopia desemnează, în accepția filosofului francez, un *altfel de loc*, „un fel de contestare în același timp mitică și reală a spațiului în care trăim" [10, p. 62 ș.u.]. Altfel spus: un spațiu real, dar separat de ordinea cotidiană a lumii; un loc al excepției, al suspendării regulilor obișnuite și al reorganizării raporturilor de forță dintre individ și societate. Închisoarea reprezintă, fără îndoială, una dintre formele paradigmatice ale heterotopiei moderne. Ea funcționează simultan ca spațiu de izolare și de control, de excludere și de disciplinare, producând o ruptură radicală între interior și exterior.

În biografia lui Paul Goma, dar și în scrierile sale, Gherla, Jilava sau celelalte spații concentraționare nu apar doar ca decoruri ale represiunii comuniste. Ele devin adevărate laboratoare ale conștiinței agresate, dar care continuă să funcționeze ca mecanism de filtrare a experiențelor teribile și (im)posibilă îmblânzire a traumelor produse de agenții infernali – între care se detașează gardienii de o brutalitate extremă de la Gherla: „Cei mai mulți dintre ei erau foști țărani din satele dimprejur, ajunși peste noapte în uniformele care, odată îmbrăcate, păreau a le fi stins orice urmă de omenie, transformându-i în bestii cu chip uman. De pildă Istrate, fost învățător într-un sat apropiat, era cunoscut ca un călău meticulos, cinic și pervers în cruzimea sa. Se spunea că lovea cu ciocanul în tălpile goale ale deținuților până le săreau unghiile. Dar cel mai feroce rămânea chiar comandantul închisorii: nepovestitul Petrache Goiciu. La Gherla, el era un fel de zeu atotputernic și atotvăzător, poate și pentru că fusese cândva apropiat al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Avea, efectiv, drept de viață și de moarte asupra celor închiși. (...) Pentru asemenea indivizi, deținuții nu erau oameni, ci simple trupuri pe care se putea exersa, nestingherit, violența." [5, p. 147]. În perimetrul spațiilor de detenție, se configurează o hartă a metamorfozei sumbre și se desfășoară ceea ce același Foucault numește adevărate *heterotopii de deviație*, la finele cărora inclusiv relația individului cu spațiul suferă o mutație profundă. Libertatea de mișcare dispare, geografia se contractă violent, iar lumea este redusă la câteva coordonate elementare: pe de o parte, coridorul, zidul, poarta, curtea, fereastra barată; pe de altă parte, celula supraaglomerată, sala de interogatoriu și tortură sau celelalte încăperi asfixiante – a căror mizerie se reflectă, metonimic, în descrierea spațiului numit „Celularul Mare, camera 208 – o hală de suferință umană, unde peste două sute de bărbați trăiau înghesuiți ca sardinele în conservă. Mulți dintre ei erau oameni în vârstă, unii la a doua arestare, alții la a treia sau chiar a patra. Foști legionari, foști demnitari. Trupurile le erau roase de foame, frig și zdrențe, dar și mai sfâșiate le erau mințile: de incertitudine, de umilintele zilnice, de bătăile aplicate fără motiv sau de înăspriri ale detenției pentru cele mai mici abateri, reale sau presupuse. Departe de societate și familii, un număr de oameni îndurau martiriul suferintei fizice și psihice, cea

din urmă fiind mai crudă și mai distrugătoare, lăsându-le răni adânci." [5, p. 146].

Paradoxal însă, tocmai această reducere brutală a spațiului exterior produce o amplificare a spațiului interior. În literatura lui Goma, memoria devine o formă de rezistență, iar rememorarea intervalului copilăriei basarabene funcționează ca un act de reteritorializare simbolică. Închis între zidurile închisorii reale sau între marginile nu întotdeauna vizibile ale celeilalte închisori (să ne amintim avertismentul lansat de tatăl lui Steinhardt), personajul captiv tipic este obligat să reconstruiască mental geografia pierdută a libertății. Spațiul originar revine astfel nu ca simplă nostalgie, ci ca mecanism de supraviețuire (mentală și/ sau reflectată scriptural).

Cu toate că reprezintă, în sine, limita absolută în materie de traversare și trăire, pe viu, a calvarului ființial, experiența detenției pare să pregătească ori să anticipeze una dintre temele majore ale existenței ulterioare a lui Goma: exilul. Desigur, la o primă vedere, între spațiul detenției românești și primitorul spațiu parizian care îl primește începând cu 1977 nu există prea multe puncte de interferență. Unul reprezintă toposul constrângerii absolute, celălalt toposul libertății recuperate. Și totuși, în logica profundă a biografiei reflectate în *Arca lui Goma* cele două experiențe comunică. Ambele presupun o formă de separare radicală de lumea cunoscută și implică o ruptură a continuității biografice. Mai mult, ca să ne întoarcem la pretextul geocritic al analizei de față, ambele obligă individul să-și reconstruiască raporturile cu spațiul și cu sine. De aceea, exilul parizian nu apare niciodată în literatura lui Goma ca simplă eliberare. El este, mai curând, o heterotopie de alt tip: oferă libertate, dar nu neapărat apartenență: oferă protecție, dar nu poate reface rădăcini; în fine, oferă posibilitatea de a scrie, dar nu poate restitui geografia pierdută.

IV. Înapoi la (sau dincolo de) rădăcini? Orașul exilului ca palimpsest afectiv. În mod surprinzător pentru o biografie care urmărește destinul unuia dintre cei mai importanți scriitori români ai exilului, *Arca lui Goma* nu debutează nici cu evocarea Basarabiei natale, nici cu episodul refugiului, nici măcar cu unul dintre momentele majore ale confruntării lui Paul Goma cu regimul comunist. Aliona Grati alege un început mult mai discret și, tocmai de aceea, mult mai semnificativ. Totul pornește de la un drum prin Paris și o vizită modelatoare de destin, întârziind pe detalii relevante, precum apropierea lentă de apartamentul din Belleville în care locuiește scriitorul. Bineînțeles, opțiunea nu este deloc întâmplătoare. Ca și în alte cărți consacrate figurilor exilului, accesul la personaj se realizează prin intermediul spațiului. Înainte de a deveni biografie, destinul se lasă citit prin locurile pe care le ocupă. Înainte de a fi povestit, el trebuie localizat. În paginile inaugurale ale volumului, privirea autoarei insistă asupra unor detalii aparent lipsite de relevanță: drumul către locuință, scara blocului, ascensorul, coridorul, camerele, fotografiile și cărțile întâlnite în interior. Și totuși, exact această acumulare de detalii construiește o adevărată topografie a exilului târziu. Autoarea practică, fără a o numi astfel, o adevărată microgeografie afectivă. Privirea sa nu inventariază orașul, ci îl decupează în fragmente semnificative, transformând spațiul domestic într-un loc al memoriei. Belleville devine astfel un loc de condensare a mai multor geografii simultane.

Sugestia coeziunii căutate în același spațiu este, desigur, la vedere: în apartamentul parizian (transformat, *de facto*, într-o altfel de heterotopie, asemănătoare muzeului descris de Foucault în *Utopiile reale...*) coexistă Basarabia copilăriei, România represiunii și Franța exilului. Obiectele, cărțile, fotografiile și conversațiile transformă spațiul locuit într-o adevărată arhivă afectivă. În termenii lui Edward Soja, am putea vorbi aici despre un *Thirdspace*, un spațiu hibrid în care realul, imaginarul și memoria se intersectează permanent. Tocmai această suprapunere explică de ce Parisul lui Goma nu devine niciodată un simplu oraș occidental. El este, mai degrabă, un palimpsest. Sub străzile și clădirile franceze continuă să pulseze geografiile anterioare ale existenței. Exilatul nu are niciodată senzația că locuiește doar un oraș – fie

el și cel ce pare a reprezenta, precum Parisul, *orașul totalizant*, în cadrul căruia sunt vizibile, cum susține Soja, reprezentări ale spațialității și istoricității sugerând „adevărate arhetipuri de vivacitate, simultaneitate și interconectare"; el locuiește simultan mai multe spații și mai multe timpuri." [11, p. 248].

Dacă, după cum am arătat în secventele anterioare, Basarabia constituie în imaginarul lui Paul Goma spațiul originar, iar închisorile românești configurează geografia traumatică a excluderii, Parisul reprezintă locul unei locuiri paradoxale: un spațiu simultan al libertății și al neapartenenței, al recuperării și al pierderii, al stabilizării biografice și al perpetuării exilului. În această privință, una dintre cele mai inspirate decizii narative ale Alionei Grati este aceea de a deschide volumul prin episodul întâlnirii de la Belleville. Înainte de a deveni personaj biografic, Paul Goma apare ca locuitor al unui spațiu. Înainte de a fi introdus în cronologia existenței sale, el este plasat într-o geografie concretă. Această opțiune compozițională dezvăluie, implicit, una dintre intuițiile fundamentale ale cărții: identitatea nu poate fi separată de spațiile care o găzduiesc și o exprimă.

Pentru specialiștii în geocritică, orașul nu este niciodată o simplă realitate urbanistică. El funcționează ca o rețea de semnificații, ca un sistem de practici, reprezentări și afecte, respectiv de moduri în care este traversat, locuit și povestit. Or, Parisul lui Paul Goma este tocmai un asemenea oraș povestit. El nu apare în literatura și în biografia sa ca metropolă monumentală, nici ca spațiu al triumfului cultural occidental, ci ca teritoriu intim, domestic, filtrat prin experiența exilatului.

În această privință, apartamentul lui Paul Goma capătă funcția unei heterotopii memoriale. La fel ca alte spații interioare pe care scriitorii exilați le populează cu fragmente de trecut, mici piese de patrimoniu și zeci de obiecte ce încapsulează etape ale existenței trecute [v. 8, p. 170-203], el nu este o simplă locuință, ci și o adevărată micro-arhivă. Cărțile, manuscrisele, fotografiile și obiectele acumulate de-a lungul deceniilor alcătuiesc o geografie condensată a existenței sale. Basarabia copilăriei, România represiunii și exilului interior, respectiv Franța exilului coexistă în interiorul aceluiași spațiu restrâns, asemenea unor straturi suprapuse ale unui palimpsest.

Noțiunea de palimpsest, utilizată frecvent în studiile spațiale contemporane, se dovedește deosebit de relevantă aici. După cum bine se știe, palimpsestul este un suport pe care urmele vechi nu dispar complet, ci continuă să transpară prin inscripțiile noi. Exact astfel funcționează și Parisul lui Goma. Orașul prezent nu șterge geografiile anterioare: sub Belleville continuă să existe Mana; sub reperele cartografice pariziene persistă punctele de fugă românești, sub Franța finalului de existență – un final pe care, de altfel, nu puțini dintre scriitorii des-țărați îl percep ca un altfel de exil al ființei! [v. 8, p. 170-203] – încă palpită Basarabia începutului destinal. Nu în ultimul rând, sub libertatea socio-politică și artistică din lumea occidentală se mai găsesc suficiente urme ale rigorilor și constrângerilor din lumea estică, iar memoria detenției continuă să lucreze. Din această perspectivă, exilatul nu ocupă un spațiu nou, ci adaugă permanent noi straturi peste spațiile deja interiorizate. El devine practic purtătorul unei geografii cumulative, iar această ecuație identitară se reflectă, deloc întâmplător, și în finalul cărții. Dacă primele capitole urmăresc itinerariul concret al vieții lui Paul Goma prin sate, orașe, închisori și țări, secțiunea de închidere sugerează apariția unei alte forme de teritoriu: biblioteca. Aceasta, desigur, nu reprezintă doar o colecție de cărți, ci apare ca forma supremă de reteritorializare. După ce a pierdut patria geografică, după ce a traversat detenția, exilul și marginalizarea, scriitorul își construiește o nouă patrie: cea a memoriei conservate prin text. Elocvente din acest punct de vedere sunt secvențele *Utopia Universitatea Cetatea Albă, Utopia Editură-Librărie-Bibliotecă la Chișinău* și *Magna Utopia: Biblioteca Paul Goma*, inserate în cea de-a șaptea parte a volumului.

În mod evident, biblioteca utopică în care se refugiază scriitorul poate fi interpretată ca o formă particulară de heterotopie ce suspendă distanțele și reorganizează timpul. Ea este simultan

spațiu real și spațiu imaginar, teritoriu concret și univers simbolic. În interiorul său coexistă epoci, geografii, experiențe și identități diferite. Pentru un scriitor al exilului, această funcție dobândește o semnificație suplimentară. Biblioteca devine substitut al patriei pierdute, oferind continuitate acolo unde istoria a produs ruptură și conservând ceea ce politica a încercat sau chiar a reușit să distrugă. În cazul lui Paul Goma, valoarea simbolică a bibliotecii este amplificată de însăși natura operei sale, deși se susține, ingenios, și printr-un exercițiu analogic relevant, inclus de Aliona Grati în *Astra,* una dintre secvențele cu interfață feminină din *Eu numai pe femei le scriu (1986–2005)* ce constituie, de fapt, elogii evidente ale alterității transfigurate estetic: „Faptul că însuși cuvântul bibliotecă este la genul feminin i-a insuflat scriitorului convingerea că putea pătrunde, deopotrivă, în interiorul bibliotecii, dar și al femeii. Biblioteca devenea astfel o dublă matrice: depozit al memoriei culturale, dar și metaforă a feminității, a acelei intimități esențiale." [5, p. 531].

V. Concluzii. Biografia ca atlas existențial și geografia memoriei în *Arca lui Goma.* Trecută prin filtrul geocritic, cartea Alionei Grati depășește considerabil limitele unei biografii literare convenționale. Deși construită pe un impresionant suport documentar și organizată cronologic, *Arca lui Goma* nu urmărește doar desfășurarea unei vieți exemplare, ci produce, implicit, o cartografiere a acesteia. Destinul lui Paul Goma este tradus într-o succesiune de spații, iar experiența biografică devine inteligibilă prin intermediul geografiei pe care o traversează. În acest sens, volumul poate fi citit ca un veritabil atlas existențial, în care locurile, deplasările, exilurile și reîntoarcerile simbolice constituie adevărata gramatică a identității.

Una dintre posibilele mize ale acestui tip de demers vizează depășirea interpretărilor uzuale, care îl reduc pe Paul Goma exclusiv la statutul de disident, de victimă a represiunii comuniste sau de figură emblematică a exilului românesc. Fără a anula aceste dimensiuni, lectura geocritică relevă un alt strat de coerență a operei și biografiei sale: relația permanentă dintre memorie și spațiu. Ceea ce traversează întreaga existență scriitorului umanizat în *Arca lui Goma* nu este doar conflictul cu istoria, ci și tentativa continuă de a conserva, recupera și reconfigura locurile pierdute. Pentru că Paul Goma deține, fără doar și poate, ceea ce Robert T. Tally Jr. desemnează drept topofrenie, adică „o «conștientizare a locului» constantă și neliniștitoare care caracterizează interacțiunile unui subiect cu mediul său, care este el însuși conceput atât de larg, încât include atât spațiul trăit al oricărei experiențe personale date (plimbarea prin centrul comercial, de exemplu), cât și spațiul abstract a cărui reprezentare adevărată se află dincolo de înțelegerea oricărui individ (un spațiu național, internațional sau, în cele din urmă, spațiul universal al unui «sistem mondial». Topofrenia caracterizează aproape toate activitățile umane, deoarece simțul locului – ca să nu mai vorbim de chestiunile de deplasare și înlocuire, de mișcare între locuri și peste spații și de relațiile multiple dintre loc, spațiu, indivizi, colectivități, evenimente și așa mai departe – este un element esențial al gândirii, experienței și existenței" [12, p. 248].

După cum o arată vocile de autoritate din câmpul geocriticii și geografiei literare, spațiul se înfățișează întotdeauna ca o realitate pluristratificată, rezultată din suprapunerea reprezentărilor, experiențelor și memoriilor. Exact această logică organizează universul lui Paul Goma. Basarabia copilăriei, România represiunii, Parisul exilului și cele câteva variante de bibliotecă idealizată descrise spre finalul cărții nu se succed pur și simplu în timp. Ele coexistă, și această coexistență deosebit de fertilă hermeneutic este evidențiată și în *Arca lui Goma.* Fiecare nou spațiu păstrează urmele celui anterior, iar identitatea se construiește tocmai din această acumulare de teritorii interiorizate.

În acest sens, una dintre contribuțiile cele mai importante ale volumului Alionei Grati constă în faptul că restituie tocmai dimensiunea spațială a destinului în descifrarea căruia se avântă. Fără a formula explicit o metodologie geocritică, autoarea construiește o narațiune în

care locurile funcționează ca adevărați agenți ai devenirii. Mana, Sibiu, Gherla, Belleville sau Chișinău nu sunt simple coordonate geografice. Ele participă activ la configurarea identității scriitorului. Biografia devine astfel inseparabilă de geografia sa. Mai mult, lectura cărții relevă o tensiune esențială între două tipuri de spațialitate. Pe de o parte, există spațiile concrete, cele identificabile prin recursul la hărți reale și documente istorice, deși majoritatea sunt supuse violenței politice și transformărilor sociale. Pe de altă parte, există spațiile memoriei, care rezistă acestor transformări și supraviețuiesc în interiorul conștiinței – scriitorului, respectiv mandatarilor săi textuali, valorificați atât în ficțiunile, cât și în memorialistica sa. Întreaga operă a lui Paul Goma poate fi interpretată și ca încercare de a transfera experiența din primul registru în cel de-al doilea, de a salva prin scris ceea ce istoria riscă să distrugă.

Aici se află, probabil, și semnificația profundă a metaforei centrale propuse de Aliona Grati. *Arca* nu este doar imaginea unui destin aflat în derivă prin secolul totalitarismelor. Ea reprezintă un mecanism de conservare a memoriei. Așa cum arca biblică transporta prin catastrofă semințele unei lumi viitoare, opera lui Paul Goma transportă printr-o istorie delirantă fragmentele unei lumi amenințate cu dispariția. Locurile formării, cristalizării de sine și re-dimensionărilor identitare succesive sunt salvate nu prin recuperare geografică, ci prin transformarea lor în memorie culturală. În consecință, poate că adevărata patrie a lui Paul Goma nu mai este nici Basarabia, nici România, nici Franța. Toate aceste teritorii au devenit, la un moment dat, insuficiente sau inaccesibile. Singurul spațiu care rămâne integral locuibil este cel al memoriei. Pentru Goma, în orice caz, solul fertil al acesteia funcționează exact la fel ca cerul metaforic al lui Basarab Nicolescu, care și-a recunoscut în mai multe rânduri experiența franceză drept remediul identitar esențial, asemănând-o cu întinderea inversă, spre cer, a rădăcinior rupte prin exil. [13]

Citită astfel, *Arca lui Goma* nu este doar narațiunea unei vieți exemplare, ci și povestea coerentă a unei geografii afective care traversează secolul XX românesc. Iar meritul major al Alionei Grati constă în faptul că reușește să transforme documentul biografic într-o hartă a memoriei și destinul individual într-o cartografie a rezistenței. În această cartografie inevitabil afectivă, fiecare loc devine o formă de experiență, fiecare deplasare o formă de cunoaștere, iar fiecare revenire prin memorie o modalitate de a recupera, măcar simbolic, ceea ce istoria a confiscat. De aceea, la finalul studiului de față aș risca să echivalez opul analizat cu un atlas existențial Goma. Un atlas în care geografia și memoria, spațiul și identitatea, istoria și literatura se întâlnesc pentru a da formă uneia dintre cele mai dramatice și mai coerente conștiințe ale literaturii române contemporane.

Note și referințe bibliografice:

1. Bako, Alina. *Cartografii ficționale. Perspective asupra prozei românești*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2025.

2. Westphal, Bertrand. *Géocritique. Réel, fiction, espace.* Paris: Minuit, 2007.

3. Ilie, Emanuela. *Corpuri, exiluri, terapii.* Iași: Cartea Românească Educațional, 2020.

4. Bălănescu, Flori. *Paul Goma. Conștiință istorică și conștiință literară*. Prefață de Mioara Anton. București: Editura Corint, 2022.

5. Grati, Aliona. *Arca lui Goma. Biografia unui scriitor.* Chișinău: Editura Arc, 2025.

6. Forest, Philippe. *Romanul, realul și alte eseuri. Allaphbed 3*. Traducere și postfață de Ioan Pop-Curșeu. Cluj-Napoca: Editura Tact, 2008.

7. *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, forme, figuri, culori, numere*, coordonat de Jean Chevalier și Alain Gheerbrandt, vol I-III. București: Editura Artemis, 1999.

8. Ilie, Emanuela (coord.). *Un dicționar al exilului feminin românesc. Autoare emblematice, volume reprezentative*. București: Editura Eikon, 2024.

9. Mongin, Olivier. *Teama de vid. Eseu despre pasiunile democratice*. Traducere de Marily Le Nir. Prefața de Bujor Nedelcovici. București: Editura Fundației Culturale Române, 1993.

10. Foucault, Michel. *Utopiile reale. Corpul utopic (Heterotopii).* Ediție și traduceri de Bogdan Ghiu, Cluj-Napoca: Editura Tact, 2024.

11. Soja, Edward. *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. Verso, 1989, p. 248. În original: "As I have seen and said in various ways, everything seems to come together in

Los Angeles, the totalizing Aleph. Its representation of spatiality and historicity are archetypes of vividness, simultaneity, and interconnection. They beckon inquiry at once into their telling uniqueness and, at the same time, into their assertive but cautionary generalizability. Not all can be understood, appearances as well as essences persistently deceive, and what is real cannot always be captured even in extraordinary language. But this makes the challenge more compelling, especially if once in a while one has the opportunity to take it all aprat and reconstruct the context."

12. Tally Jr., Robert T. *Topophrenia: Place, narrative, and the spatial imagination*. Indiana University Press, 2019. În original: „a constant and uneasy «placemindedness» that characterizes a subject›s interactions with his or her environment, which is itself so broadly conceived as to include the lived space of any given personal experience (the stroll about the shopping mall, for example) as well as the abstract space whose true representation is beyond any one individual›s ken (a larger national, international, or ultimately universal space of a «world system». Topophrenia characterizes nearly all human activity, as a sense of place – not to mention matters of displacement and replacement, of movement between places and over spaces, and of the multifarious relations among place, space, individuals, collectivities, events, and so on – is an essential element of thought, experience, and being."

13. Ilie, Emanuela. *Basarab Nicolescu. Eseu monografic*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Curtea Veche Publishing, 2009. Am revenit asupra *rădăcinilor* cunoscutului teoretician al transdisciplinarității în studiul Ilie, Emanuela. *Când „Noi este trei: cei trei în Unu". Teme identitare în oglinzi confesive*, în volumul *Basarab Nicolescu. Omul cosmodern*. *L'Homme cosmoderne. The Cosmodern Human*, coord. Simona Modreanu, Florent Pasquier. Iași: Editura Junimea, 2022, p. 433-453.

Citation: Ilie, E. Spaces, Exiles, and Affective Cartographies: A Geocritical Reading of *Goma's Ark*. In: Dialogica. Cultural Studies and Literature Scientific Journal, 2026, nr. 2, p. 26-37. https://doi.org/10.59295/DIA.2026.2.03

Publisher's Note: Dialogica stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).